

Το αίνιγμα του ήρωα Κυριάκου Μάτση

Πως το μάθημα της Χημείας αποκαλύπτει τη βαθιά του φιλοσοφία

Η μελέτη ορισμένων και μόνο χειρόγραφων ημερολογιακών καταχωρίσεων του ήρωα της ΕΟΚΑ 1955-59 Κυριάκου Μάτση, όπου παράλληλα με τις δικές του σκέψεις παρατίθενται ως σωρεία αποφθεγματικών αναφορών στα έργα ή τα κείμενα Ελλήνων και ξένων διανοούμενων, παραπέμπει στις ερμηνευτικές, αναλυτικές, οργανωτικές, διοικητικές και σαφώς τις ηγετικές ικανότητες που αναμφίβολα διέθετε και τις οποίες φρόντισε να καλλιεργήσει με αδέκαστο γνώμονα το γενικό καλό.

Ό,τι περισώθηκε από τον γραπτό και γεμάτο ουσίας λόγο του υπό μορφή προσωπικών φιλοσοφικών διατυπώσεων όσον αφορά τα

βιώματα, τα λάθη, τις σκέψεις, τα συναισθήματά ή ακόμη και τα ερωτήματα και προβληματισμούς που έθετε τόσο για τον ίδιο προσωπικά όσο και το σύνολο, φανερώνουν την -χωρίς υπερβολή- εγκυκλοπαιδική

•Της Δόξας Κωμοδρόμου

γνωσιολογική του κατάρτιση. Μελετούσε συστηματικά τα κλασικά και σύγχρονα έργα του Θουκυδίδη, του Πλάτωνα, του Αριστοτέλη, του Κομφούκιου, του Σοπενχάουερ, του Νίτσε, του Μαρξ, του Ντοστογιέφσκι, αλλά και την ποίηση του Παλαμά, του Κάλβου, του Σολωμού και του Καβάφη.

Σε ένα από τα τετράδιά του και συγκεκριμένα σε αυτό της Χημείας (1946-47), χωρίζει το ένα κεφάλαιο από το άλλο με λόγια φιλοσόφων. Καταγράφει θεωρίες και νόμους της χημείας, αναλύει την μάζα, το μοριακό και ατομικό βάρος, τις χημικές ενώσεις, το περιοδικό σύστημα, τη δίοδο του ηλεκτρικού ρεύματος, τη δίοδο των ακτινών μέσα από λεπτές πλάκες, τα ραδιενεργά σώματα, την ύλη και την ενέργεια. Συγκρίνει την ατομικότητα από το σθένος διαχωρίζει τις λέξεις: οξέα, βάσεις, άλατα. Υπογραμμίζει ποια κατάσταση θεωρεί κολλοειδές, σύμφωνα με διάφορους αναλυτές και βγάζει τα δικά του χρήσιμα συμπεράσματα.

Ο Κυριάκος Μάτσης λάμβανε σημειώσεις καθόλη τη διάρκεια των παραδόσεων του Καθηγητή της Φυσικομαθηματικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, κ. Καβασιδάου. Η πρώτη σελίδα του τετραδίου αρχίζει με το πιο κάτω:

«Όλοι οι άνθρωποι έχουν από τη φύση τους έφεση για γνώση». Η πρώτη πρόταση που γράφει ο Αριστοτέλης στο βιβλίο Α' «Μετά τα Φυσικά» για να ισχυριστεί ότι όλοι οι άνθρωποι έχουν φυσική κλίση προς τη γνώση.

Αναλύει ο Κυριάκος Μάτσης:

«Εκ των ωραιότερων και θεμελιωδετέρων εννοιών οίτινες συνδέονται με τα διάφορα φαινόμενα άμεσα λαμβάνουν χώραν εις την φύσιν είναι και αι του χώρου, του χρόνου, της μάζης της δυνάμεως, της ύλης και της ενέργειας. ΧΩΡΟΣ: Είναι η έννοια εκείνη ήτις μας δίδει την έννοια της πολλαπλότητας και της κινήσεως

Ο Κυριάκος Μάτσης στο Εργαστήριο της Γεωργικής Χημείας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

Τον προσδιορίζω με τρεις διαστάσεις: το μήκος, το πλάτος και το ύψος. ΧΡΟΝΟΣ: Είναι υποκειμένη αντίληψη εξαρτώμενη από την ψυχολογική κατάσταση ενός εκάστου. Αντικειμενικώς τον αντιλαμβάνομεθα δια της αλληλοδιαδοχής των γεγονότων ως π.χ. την ημέραν και την νύκταν. Είναι εντελώς αδύνατον να φαντασθώμεν γεγονός μη λαμβάνων χώραν εντός της έννοιας του χρόνου, όπως είναι αδύνατον να (φαντασθώμεν) αντιληφθώμεν αντικείμενον μη κατέχων θέσιν εις τον χώρον.

Ο χρόνος μετράται εις δευτερόλεπτα ήτοι 1/86.400 της μέσης αστρικής ημέρας. Τόσον η έννοια του χρόνου όσο και η του χώρου είναι σχετικές ως παρατήρησεν και διετύπωσεν εις την περίφημον θεωρίαν της σχετικότητας ο μέγας Γερμανοεβραϊός σοφός του αιώνου μας Einstein.

Στις μετέπειτα σελίδες του τετραδίου ο Κυριάκος Μάτσης αναφέρεται στους προσωκρατικούς φιλοσόφους, αυτούς που επιχείρησαν να απαντήσουν στο ζήτημα της αρχής του κόσμου και το ζήτημα της δομής ή μορφής του κόσμου.

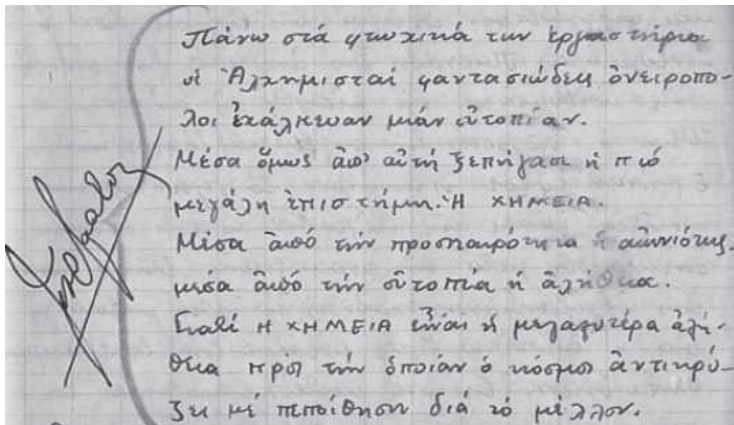
Ο Εμπεδοκλής πίστευε ότι στον κόσμο συνυπάρχουν τέσσερα στοιχεία: η φωτιά, το νερό, η γη και ο αέρας, τα ονομαζόμενα ως «ριζώματα». Η γέννηση και η φθορά προκύπτουν από την ανάμειξη και την εναλλαγή των ριζωμάτων. Η ανάμειξη των ριζωμάτων οφείλεται σε δύο κοσμικές δυνάμεις: τη φιλότητα και το νείκος (έρως και έρις), που είναι αυτές που αποφασίζουν για τον τρόπο και το χρόνο της ανάμειξης. Όταν επικρατεί η φιλότητα, υπάρχει αρμονία στη φύση. Όταν επικρατεί το νείκος, υπάρχει δυσαρμονία.

Σειρά στο τετράδιο παίρνει ο Παρμενίδης, βασική θέση του οποίου ήταν ότι η πραγμα-

«Γιατί η χημεία είναι η μεγαλύτερη αλήθεια προς την οποίαν ο κόσμος αντικρύζει με πεποίθησιν διά τό μέλλον»

τικότητα ταυτίζεται με τη σκέψη, δηλαδή είναι το ίδιο αυτό που σκεφτόμαστε και αυτό που υπάρχει. Την θέση του υποστήριζε (α) ο αισθητός κόσμος βρίσκεται σε διαρκή κίνηση, δηλ. μεταβάλλεται και οι αισθήσεις μας μας απατούν, μας δίνουν ψεύτικες πληροφορίες, άρα (β) ο αισθητός κόσμος δεν μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο έγκυρης γνώσης (ως διαρκώς μεταβαλλόμενος) και δεν μπορούμε να αναζητήσουμε σταθερό σημείο αναφοράς στις αισθήσεις. Τούτέστιν, το σταθερό σημείο αναφοράς βρίσκεται στο νου μας, στις έννοιες που έχουμε μέσα στο μυαλό μας για τα αισθητά πράγματα και οι οποίες παραμένουν αναλλοίωτες.

Βασική έννοια της φιλοσοφίας του Ηράκλειτου ήταν ο πόλεμος, που είναι η γενεσιουργός και κυρίαρχη δύναμη όλων των πραγμάτων. Εκφράζει την αέναη κίνηση και μεταβολή όλων των πραγμάτων του κόσμου. Τίποτα στο σύμπαν δε μένει αμετάβλητο («Τα πάντα ρει», «δεν μπορείς να μπεις δυο φορές στο ίδιο ποτάμι», «κάθε μέρα είναι ένας καινούριος ήλιος»). Ο κόσμος προέρχεται από το

αρχέγονο πυρ και τείνει να καταλήξει πάλι σ' αυτό, ακολουθώντας μια κυκλική πορεία που υπαγορεύεται από τον λόγο, την εμπαρμένη ή τη δική. Στα φύλλα που ακολουθούν, ο Κύριος φοιτητής της Γεωπονίας, αναφέρεται στον Δημόκριτο, τον τελευταίο μεγάλο κοσμολόγο στη μακρά σειρά των προσωκρατικών φυσικών φιλοσόφων ή φυσιολόγων, όπως τους αποκαλούσε ο Αριστοτέλης. Στο έργο του συμπυκνώνει όλη την προσπάθεια των προδρόμων του να ορίσουν το «Είναι του κόσμου και το νόημα του όντος». Δεν τον απασχόλησε μόνο το κοσμολογικό πρόβλημα, αλλά τον ενδιέφερε όλη η κατακτημένη ως τότε ανθρωπινή γνώση, στο σύνολό της. Δηλαδή το ερώτημα για το τι είναι ο κόσμος, για το αν και την ουσία. Δεν υπάρχει γένεση και φθορά, αλλά μόνο «η ανάμειξη και εναλλαγή των αναμειχθέντων στοιχείων» της φύσης που οι αρχαίοι ονόμαζαν: πυρ, ύδωρ, αήρ και γη.

Επιχειρεί να συγκεκριάσει τη θεωρία του Ηράκλειτου ότι ο κόσμος βρίσκεται κάτω από τη διαδικασία μιας ακατάπαυστης αλλαγής και τη θεωρία του Παρμενίδη ότι πέρα από το μεταβαλλόμενο κόσμο υπάρχει μια σταθερότητα που την εξασφαλίζει η νότης μας. Σημειώνει ο Κυριάκος Μάτσης: «...Από του 7ου και 8ου αιώνου π.Χ. ήρχισαν να αναπτύσσονται θεωρίες περί των διαφορών ζητημάτων και έχομεν τον Θαλήν όστις εθεώρησε το H₂O ως το πρωταρχικόν στοιχείον του σχηματισμού του φλοιού της γης. Ο Ηράκλειτος και ο Δημόκριτος έκαμαν επί της ύλης μελέτας και διέγνωσαν την κίνηση αυτής. Επίσης υποψιάσθησαν ότι η ύλη εκάστου σώματος δεν δύναται να είναι τι το αυτοτελές και ιδιαίτερον και υπέθεσαν ότι θα υπάρχει συνέχεια της μεταξύ αυτής, διατύπωσαν ούτω τη

θεωρίαν των ριζωμάτων, δηλ. των στοιχείων τρόπον τινά. Ο Δημόκριτος πρώτος υπέθεσε ότι η ύλη δεν δύναται να τέμνεται επ' άπειρον, αλλά σταματά εις έν σημείον· πάσα περαιτέρω τμήσις είναι αδύνατος. (Ατομική θεωρία). Ο ίδιος δε πρώτος διέγνωσε την αφθαρσίαν της ύλης και χιλιάδας έτη προ του Lavoisier διατύπωσεν το περίφημον «μηδέν ή εκ του μη όντος γίνεσθαι»· μηδέν εις το μη όν φθείρεσθαι». Προηγουμένως δε ο Παρμενίδης διετύπωσε αυτό· επίσης εις τον Δημόκριτον οφείλεται η εύρεση του φαινομένου της ισομετρίας. Εις τα αξιοθαύμαστα δε αυτά πειράματα κατέληξαν οι Αρχαίοι μόνον δια του πνεύματος και άνευ μηδενός πειράματος». Ο Κυριάκος Μάτσης ήταν άνθρωπος με έντονες υπαρξιακές ανησυχίες. Στο συγκεκριμένο τετράδιο είχε δώσει μια εντελώς ιδιόμορφη δομή. Η καθαρότητα των γραμμών, η ζωντάνια του γραφικού του χαρακτήρα, καλλιεργεί τη φαντασία του κάθε αναγνώστη. Ακόμα και στο μάθημα της Χημείας έβρισκε τρόπο να φιλοσοφεί ως ένας ακατάπαυστος ζητητής της αλήθειας. Με εντυπωσιακό τρόπο εξάλλου αποτυπώνει τη δική του εκτίμηση για τη συγκεκριμένη επιστήμη και τον σπουδαίο της ρόλο:

«Πάνω στα φτωχικά των εργαστήρια οι Αλχημιστοί φαντασιώδεις ονειροπόλοι, έχλκευαν μια ουτοπία. Μέσα όμως απ' αυτή ξεπήγασε η πιο μεγάλη επιστήμη. Η Χημεία. Μέσα από την προσκαιρότητα η αιωνιότης, μέσα από την ουτοπία η αλήθεια. Γιατί η Χημεία είναι η μεγαλύτερη αλήθεια προς την οποίαν ο κόσμος αντικρύζει με πεποίθηση δια το μέλλον». Επιζητούσε την όποια πρόοδο, τη δική του, του τόπου του, ολόκληρης της ανθρωπότητας. Γι' αυτό ακόμα και πριν κλείσει το τελευταίο φύλλο του συνταρακτικού αυτού ντοκουμέντου, γράφει: "Slowly but steadily, humanity goes to progress". Δηλαδή, «Αργά αλλά σταθερά η ανθρωπότητα προοδεύει».

Ο Κυριάκος Μάτσης αγαπούσε την Ελλάδα και την Κύπρο, αλλά κυρίως αγαπούσε τους ανθρώπους, αγαπούσε τον καθένα που πότιζε με τον ιδρώτα του τη γη που πατούσε και ως γνήσιος πατριώτης θυσιάστηκε γι' αυτή. Ταύτιστηκε μαζί της αναδεικνύοντας την υπόστασή της. Πολεμώντας την βρετανική αποικιοκρατία και αρνούμενος να παραδοθεί, θυσιάστηκε στο κρησφύγετό του στο Δίκωμο για την Ελευθερία, βροντοφωνάζοντας «Αν θα βγω θα βγω πυροβολώντας». Στις 19 Νοεμβρίου 1958, επέλεξε να γίνει ολοκαύτωμα για να αναπνέουμε εμείς σήμερα ελεύθερο αέρα.

Πέθανε μαρτυρικά, αλλά τα διδάγματα της ζωής του παραμένουν ακόμα ζωντανά. Απέδειξε πως ο καθένας πρέπει να έχει ιδανικά στη ζωή του, να παλεύει γι' αυτά και να μην υποτάσσεται σε ό,τι και αν του προσφέρουν, αλλά να παραμένει ηρωικά στη θέση του. Μας διδάξε το μεγαλείο της ψυχής και του ορθολογισμού του, καθώς ποτέ δεν κατάφερε το μίσος να κερδίσει τη λογική.

* Υποψήφια Διδάκτωρ, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας Πανεπιστήμιο Κύπρου

